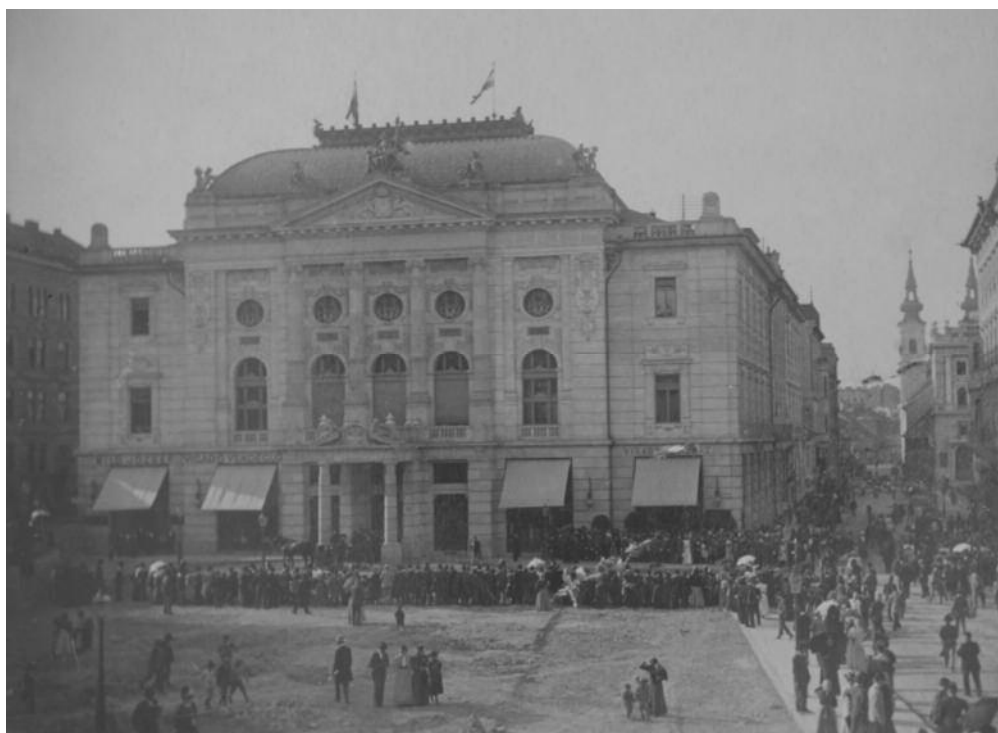

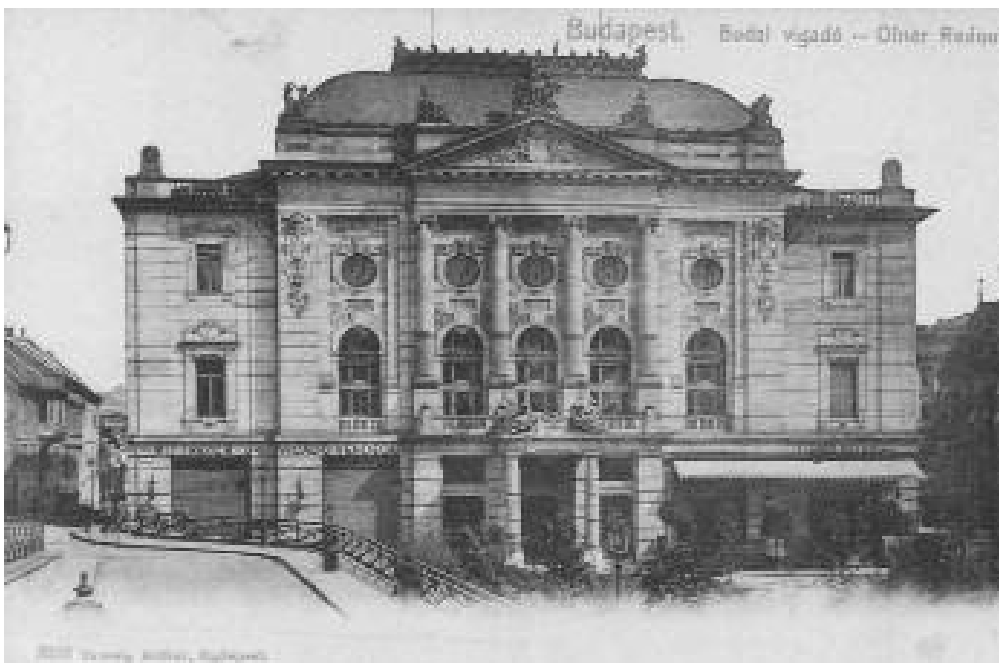
GÁBRIEL TIBOR

A SZÉKESFŐVÁROS BUDAI VIGADÓJA

A 19. század hazai vigalmi épületei, a redutnak/redoutnak, majd a magyar nyelv térhódításával vigadónak nevezett közösségi létesítmények a társasági élet egyik középontjaként működtek. A hanyatló Velencei Köztársaságból elterjedt farsangi álarcosbálok mintájára Pest városában rendezett mulatságokat a helytartótanács utasítása alapján a városi tanács már 1786-ban csupán a hivatalosan redutnak minősített termekben engedélyezhette.¹ Kolozsvárott a Redut-nak nevezett épület nem csupán az erdélyi társasági élet középpontja volt, de jelentős történelmi eseményeknek is helyet adott.² Az 1833-ban megnyílt régi pesti Redout hasonló szerepet töltött be Pest-Budán, elpusztításáig.³ A helyén felépített és 1865-ben átadott pesti Vigadó báltermét a

Képeslapfotó a Budai Vigadó megnyitásáról
BTM Kiscelli Múzeum Fényképgyűjteménye, sérült, lt.: 66.654

A Budai Vigadóról készített képeslap Wittreich János vendéglős idején, 1901–1904 között.
Zempléni Múzeum, Szerencs – budapesti képeslapok 336

Magyar Királyságban csak a budai Királyi Palota díszterme múlta felül. Ezek az épületek nem egyedi jelenségek voltak. A gazdagabb vidéki városok is létrehozták saját művelődési intézményeiket: pl. Pozsony (ma Bratislava) a Vigadót, Marosvásárhely (ma Târgu Mures) a Kultúrpalotát. Máshol a báltermek szállodával egybeépítve készültek: Debrecenben az Arany Bika Szálló, Szentesen a Petőfi Szálló és Vigadó, Nagyváradon (ma Oradea) a Fekete Sas Szálló és Vigadó, Nyíregyházán a Korona Szálló, Ungváron (ma Uzshorod) a másik Korona Szálló, a pesti Duna-parton a Bristol Szálló és a Hungária Nagyszálló jó példák erre. Mindegyikben reprezentáns nagyterem – és kiszolgáló helyiségei (cukrászda, étterem, stb.) – szolgálta a város és vonzáskörzete kulturális és társadalmi életét.

Budán egy vigadóépület építése már a főváros egyesítésekor felmerült a Fő utcának egy (másik) építési telkén. Az 1873-ban Steindl Imre tervezte Budai Vigadó azonban nem valósult meg – feltehetően az 1873-as gazdasági világválság kihatásai miatt, tervei Kassa (ma Kosice) Műszaki Múzeumában találhatók.⁴

1873-ban a később meg is épített Budai Vigadó telkén még egy katonai szertár-épület, pontosabban ágyútalpraktár működött, 193. és 194. helyrajzi számon nyilvántartva.⁵ Ennek a katonai létesítménynek megvásárlását a székesfővárosi vezetés 1890-ben kezdeményezte, amikor a Corvin téri katonai raktárépület és telkének megvételét felvállalta.⁶ Másfél év múltán a hadügyminisztertől – „...cs. és kir. katonai igazgatóságtól...” – 55 400 Ft-ért a telek megvásárlásáról határoztak⁷, amiről a belügyminiszter novemberi jóváhagyását 1892 januárjában olvasták fel a fővárosi közgyűlés-

nek.⁸ Vételét ekkor a budai városrész fejlesztésének esztétikai és közlekedési szempontjaival indokolták.⁹

A fővárosi közgyűlés 1894. június 20-i ülésén, a pénzügyi bizottság és tanács előterjesztésében, a II. kerületi Corvin téren létrehozandó Budai Vigadó építéséről született döntés: Eszerint a már székesfővárosi tulajdonban lévő katonai szertár, valamint a szomszédos két telek megvásárlása adná a „vigadószerű épület” alapterületét. A részletes tervek és költségvetés elkészítésénél szükségesnek tartották a nagyberuházás megtérülését a várható jövedelmek által. Egyben nyilvános tervpályázat kiírásáról határoztak a tervek elkészítésére, melynek programját, leírását és feltételeit közgyűlési jóváhagyáshoz kötötték.¹⁰

Ezt a döntést heves vita előzte meg, érdemi hozzászólásait érdemes felidézni, mivel a vita során elhangzott pro és kontra érvek később egyaránt helyesnek bizonyultak. Preyer Hugó, liberális nézeteket valló képviselő (ügyvéd, a Magyar Iparművészeti Társulat tagja, 1898-tól a Pesti Hazai Első Takarékpénztár választmányi tagja)

A Corvin tér/Fő utca sarki kávéházi nagyterem 1900-ban.
Fotó: Koblinger és Sorger, Magyar Építészeti Múzeum, Árkay-hagyaték, 74.187

indokolatlannak tartotta a budai oldalon is vigadó építését és a II. kerület javaslatának elutasítását ajánlotta. Véleménye szerint Budának erre semmi szüksége nincs, a társadalmi élet különböző körökben történik, a II. kerületi körnek székhelyet teremteni nem indokolt, a Budai Vigadó jövedelmezőségi számításai helytelenek, felépítése esetén a pesti Vigadó jövedelme viszont csökkenni fog. A Budai Vigadó érdekében elsőként Darányi Ignác, a II. kerület képviselője szólalt fel. Szükségesnek tartotta a budai oldalon is egy középület emelését, mely alkalmas „(...) ünnepélyek, felolvasások, zeneestélyek tartására és másnemű összejövetelekre.” Utalt arra, hogy az előterjesztő pénzügyi bizottság a jövedelmezőségre kiemelt hangsúlyt fektetett, a mérnöki hivatal erre a részletes tervek elkészítésénél is utasította. Az építkezés mellett érvként utalt arra, hogy a telek adómentessége néhány év múlva lejár. A III. kerület képviselője, Végh János szerint „(...) igenis óhajtják a vigadónak emelését (...) az egész budai oldalon érzett közszükségről van szó” és a szükséges bevételeket is hozni fogja a Budai Vigadó. A több évtizedes képviselői múltra visszatekintő Mátyus Arisztid (ügyvéd) szerint meg kell adni Budának is a fejlődés lehetőségét, és ott tényleg nincs a nagyobb társasági összejöveteleknek megfelelő helye. Mivel magánkezdeményezés útján ez nem teremthető meg, ezért a főváros építsen vigadót. Javasolta azonban, hogy ne a főváros mérnöki hivatala készítse el terveit, hanem nyilvános pályázat legyen arra kiírva, melynek feltételeit a közgyűlés fogadja el.¹¹

A Preyer Hugó által említett II. kerületi kör alatt a Budai Polgári Kört kell értenünk. Ez a városrész polgárságának egyik jellegzetes szervezete volt, amely az 1890-es évek közepén második fénykorát élte. Budai Polgári Társaskör néven 1872-ben jött létre, az első szezón végére 376 tagja volt. Egyesületük főként a két budai kerület Deák-párti polgárait tömörítette. Színielőadásokkal, szavalatokkal, koncertekkel egybekötött programokat tartottak, októbertől április végéig, szinte minden hétfőn. Az estélyeken zongorakísérettel hajnali 2–3 óráig táncolhattak tagjaik és vendégeik. Nevüket 1878-ban Budai Körre módosították.¹² Az egyesület befolyását erősítette, hogy alapításától kezdve haladó polgári hagyományokat követett és tevélegesen támogatta a budai polgárság magyarosítását. Az 1880-as évek végére tagságuk felére is csökkent mivel a német nyelvű előadások megszűnésével a magyarul nem értő tagok – katonatisztek és hozzátartozóik, hivatalnokok, német polgárok – kimaradtak.¹³ Tisztségviselőiket a Magyar Tudományos Akadémia két tagja – Hunfalvy János (1820–1888) és Darányi Ignác (1849–1927) személye – jól szemlélteti. A szabadságharc után börtönbe is zárt Hunfalvy 1858-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 1863-tól rendes tagja, 1872-ben a pesti tudományegyetem földrajz tanszékének első tanára és a Budai Polgári Társaskör egyik alapító tagja is volt. Darányi Ignác 1876-ban jegyzője volt annak a bizottságnak, amely a Budai Polgári Társaskör alapszabályának módosítására javaslatot tett¹⁴ – ebben az évben lett tagja Budapest székesfőváros Törvényhatósági Bizottságának is. 1881 és 1905 között Budapest II. kerülete, a Vízi város országgyűlési képviselője, 1895-ben már a magyar képviselőház alelnöke.¹⁵ Darányi 1895 és 1910 között szinte folyamatosan az ország földművelésügyi minisztere – a Budai Polgári Kör kinevezése tiszteletére 1896-ban díszvacsorát adott, amelyen városbíró, volt kereskedelemügyi miniszter, a Ganz gyár gépészmérnöke, politikusok és művészek, stb. egyaránt részt vettek.¹⁶ Mindkét személy jelentős sze-

*A Budai Vigadó díszterme 1900-ban, a galériáról nézve.
Fotó: Pottok Sándor, Magyar Építészeti Múzeum, Árkay-hagyaték, 74.183)*

repet töltött be az egyesület életében, az egyesület örökös tiszteletbeli elnökei is voltak – igaz, egymást követve: Hunfalvy 1888-tól, Darányi 1897-től.

1892-ben ismét változott alapszabályuk és Budai Polgári Kör-re módosult nevük. 1894-ben tagjuk lett Lukács Béla, az akkori kereskedelemügyi miniszter. Egyesületként érdekeltté váltak a fővárosi törvényhatósági bizottsági választáson, nagy ellenfelük a főként kereskedőket és iparosokat tömörítő „II. Kerületi Polgári Kör” volt. A két II. kerületi civil szervezet 1896-ban egyesült, amelynek révén a Budai Polgári Kör 1895. év végi 428 fős tagsága 27 fővel növekedett.¹⁷ A fúzió után a Budai Polgári Kör nevét és alapszabályát megtartva működtek tovább. Könyvtárukban 14 magyar és 3 német nyelvű újságot, 17 folyóiratot (szépirodalmi, tudományos, élelclap, stb.) járattak. A kör ekkor már joggal hivatkozhatott arra, hogy a II. kerületi polgárság legfontosabb kulturális szervezete, s mint ilyen, jogosan igényelheti a tervezett Budai Vigadó egy részének használatát.

A pesti Redoute majd utódja, a pesti Vigadó már régóta szolgálta a pestiek korabeli közművelődési igényeit, hangversenyeknek, táncmulatságoknak, nagyobb egyesületi összejöveteleknek helyet adva. Buda polgársága számára – a Budai Vigadó megnyitásáig terembérlési lehetőségként – csupán nagyobb lakások egybenyitott szobái vagy a vendéglők nagytermei jutottak. Nagyobb rendezvényeiket 1899 farsangján a Medve utcai Fácán vendéglőben (Budai Iparosok Egyesülete, Budai Hadastyán Betegsegélyző és Temetkezési Egylet, Budai tanítók, Budai vendéglősök, Budai dalárda) vagy a Budai Polgári Kaszinóban (Krisztinavárosi iskolaszék, Déli vasút hivatalnokai, tanárjelöltek) tartották. A Budai Lövész Egylet és a budapesti iparossegédek saját termeiben, a Budai Katolikus Legényegylet a Toldy Ferenc utca 30-ban bálózott. Csupán a Budai Zeneakadémia tartotta meg a pesti Vigadó kistermében hangversenyét.¹⁸ Ekkor a Duna még hatékonyan elválasztotta a két városrészt és a tömegközlekedés sem volt különösebben gyors és kényelmes.

A Budai Vigadó tervpályázatának meghirdetését két évig akadályozta a korábban említett, magánkézben lévő két telek megszerzése. Tulajdonosai a felajánlott 25 000 forintot vételárként nem fogadták el¹⁹, ezért kisajátítás útján vált végül a főváros tulajdonává.²⁰ A katonai raktárépület melletti telkeket a felajánlott összeg négyszereséért vette meg a székesfőváros, és 1896 áprilisában tudta felállítani a Budai Vigadó tervpályázatának bíráló bizottságát.²¹ A Budai Vigadó terveinek elkészítésére nyilvános tervpályázatot írtak ki 1896. október 31-i határidővel.²² Budapest székesfőváros törvényhatósága pályázatára beküldött legjobb terveket 1897 elején kiállították. Ezek bemutatását, majd az építkezés későbbi megvalósítását a budai polgárság figyelemmel kísérte – a Budai Polgári Kör tagsága a bemutatott tervekben egyesületük jövőendő helyiségeivel is találkozhatott.²³ A tervpályázatra 12 pályaművet nyújtottak be, az első helyezést Kallina Mór és Árkay Aladár közös pályázata nyerte el az 1897. január 31-én tartott bíráló bizottsági ülésen.²⁴

A Budai Vigadó és homlokzatának kialakítása főként az 1896-ban 52 éves, ausztriai születési építész, Kallina Mór hatását tükrözi. Temesvári születésű fiatal vejevel, az 1896-ban 28 éves Árkay Aladárral készített közös tervének belső térkialakítását a pályázati kiírás megköötötte. A Budai Vigadóba egy nagy, többfunkciós dísztermet (koncert és bálterem egyben), vendéglátóipari egységeket, egyesületi tevékenységet

A Budai Vigadó magyaros motívumú emeleti étterme a megnyitás előtt.

Fotó: Pottok Sándor, Magyar Építészeti Múzeum, Árkay-hagyaték, 74.182

szolgáló tereket, lakóegységeket, stb. kellett tervezniük. Az emeleti, nagyrendezvényeket kiszolgáló étterem és a Budai Polgári Kör termei mellett a Budai Vigadóba egy földszinti nagyvendéglőt, egy kávéházat, valamint a II. emeletre bérlakásokat is terveztek. Ezeknek a helyiségeknek bérleti díjaiból a székesfőváros folyamatos bevételre számított.

1898. március elején a Fővárosi Közlönyben találkozhatunk a Budai Vigadó kivitelezési munkáinak részletes meghirdetésével, az árajánlatokat március 18-ig lehetett benyújtani – még a Mikszáth Kálmán szerkesztette *Országos Hírlap* is egy rövidhír erejéig közölte.²⁵ Az építést 1898 tavaszán kezdték el, 1899 őszén az épület belső berendezésével foglalkoztak. Nyolcszáz négyszögölnyi területen épült föl az arányaiban mértéktartó, homlokzatával és főbejáratával a Corvin térre nyíló épület. Oldalszárnyai az Iskola utcára és a Fazekas (ma Szilágyi Dezső) térre néztek, az épület háta a szomszédos házakhoz kapcsolódott.

A Budai Vigadó közlő átadásáról a helyi és országos sajtó egyaránt megemlékezett.²⁶ A budai polgárság palotáját 1900. január 30-án Budapest székesfőváros polgármestere, Halmos János vette át. Buda és Pest polgársága az ünnepélyes átadás

napján egy hajnalig tartó bálon ismerte meg az új kulturális intézményt.²⁷ Három miniszter, a főváros polgármestere és a Budapesten lakó arisztokrácia megjelenése jelezte az esemény kiemelt jelentőségét. A bál rendezői a nyitóbál teljes bevételét a budai szegényeknek adományozták.²⁸

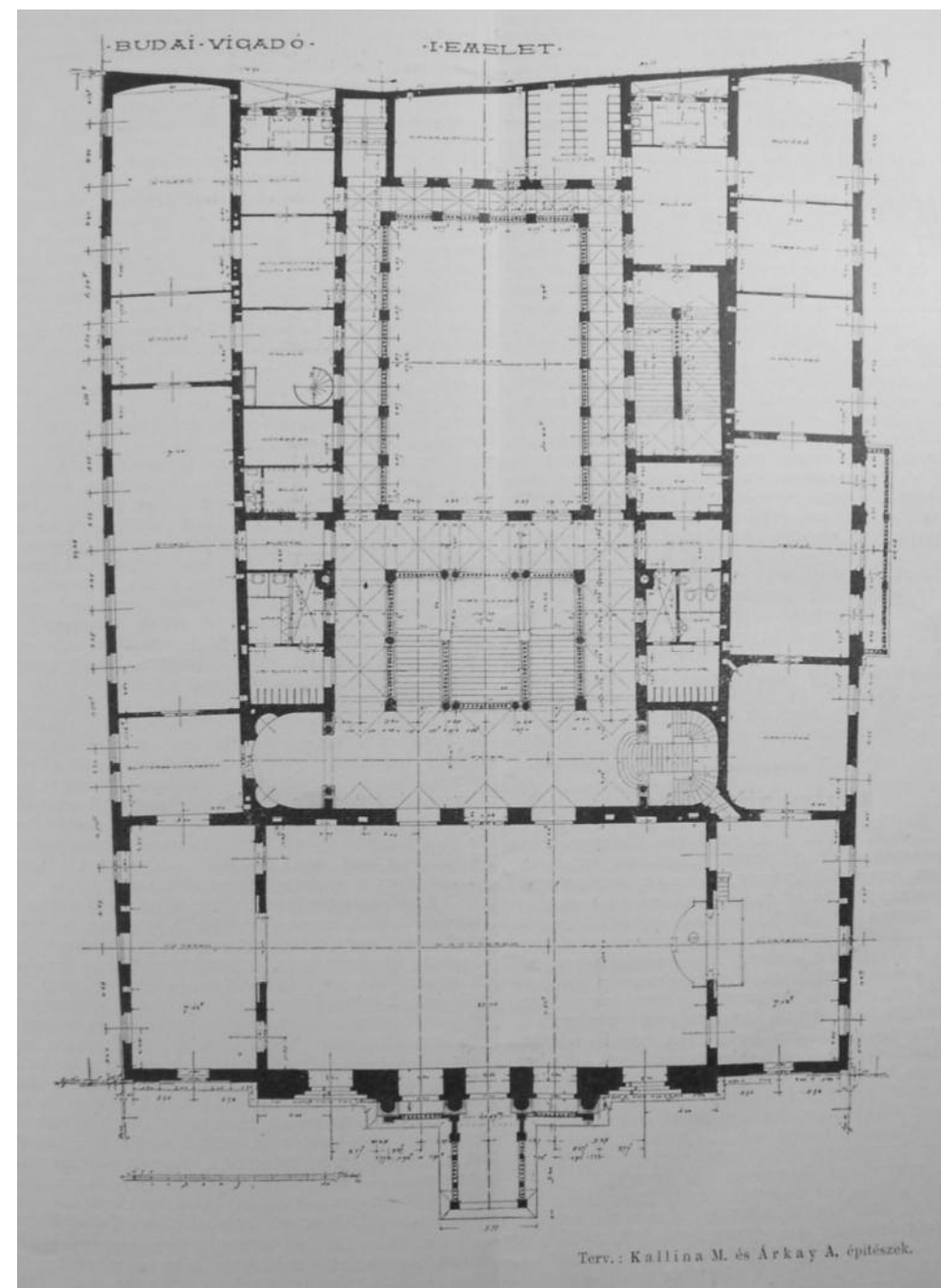
A székesfővárosi közgyűlés 1899 januárjától a Budai Vigadó hasznosításával rendszeresen foglalkozott. A közvetlen felügyelet ellátását a II. kerületi előljáróság, a székesfőváros kerületi végrehajtó szervezete kapta meg. A székesfőváros közgyűlése „a Corvin-téri vigadó épület bolt és lakhelyiségeinek minimális bérét megállapította”.²⁹ Februári ülésükön elfogadták a Budai Vigadó egyes helyiségeinek a Budai Polgári Kör általi bérlési feltételeit. A kör az I. emeleten, a Fazekas (ma Szilágyi Dezső) térre néző 302 négyzetmétert és udvarra néző 246 négyzetméter kiterjedésű helyiségeket 1899. november 1-től évi 3000 forintért, hat évre vehette bérbe. Kiegészítésként a Corvin tér/Fazekas tér sarki kisebb termet a kör ingyenesen, minden második szombaton, farsang idején minden héten egy napon (szombat kivételével) használhatta. A főváros kikötötte, hogy a fűtés, világítás és takarítás költségeit megtérítik és mindenféle főzést megtiltott a kör helyiségeiben, a Budai Vigadóba tervezett kávéház és étterem érdekében.³⁰ A kör nyilvános termeiben társalgót, olvasótermet és három játéktermet alakítottak ki.

Áprilisban kiderült, hogy a tervezett lakások bérlésére nincs jelentkező, ezért a bérleti díjakat lejjebb szállították.³¹ Májusban a II. kerületi Donáth (ma Donáti) utca 46-ban, a Török házban működő budai anyakönyvi hivatalnak utalták ki a Budai Vigadó II. emeleti két és fél lakása hat szobáját.³²

Októberben a Budai Könyvtár Egyesület is révbe jutott – a Budai Vigadónak az Iskola utca és a Corvin tér sarkán lévő II. emeleti, két utcai szobából álló helyiségét november 1-jétől hároméves időtartamra, nyilvános közkönyvtár céljára, ingyenes használatra kapták meg.³³ A II. emeleten még négy magánlakás is helyet kapott.

A fővárosi közgyűlés az I. emeleti elegáns termek és a kapcsolódó ruhatár kezelését a már említett II. kerületi előljáróság hatáskörébe utalta. A Budai Vigadó létrehozása a fővárosnak több mint egymillió koronájába került. Működésének 1899. évi szabályozása – a személyi változásokat nem tekintve – fél évszázadig lényegében változatlanul meghatározta az intézmény működését.³⁴

A Budai Polgári Kör 1943-ig folyamatosan bérelte helyiségeit. Nagyobb rendezvényeiről a korabeli sajtó is hírt adott: pl. 1913 februárjában saját könyvtára, valamint a II. kerületi Általános Közjótékonsági Egyesület javára zártkörű bált rendeztek a Budai Vigadó összes, I. emeleti helyiségében.³⁵ 1933 márciusában tartott borgazda estjükön a kulturált borközpont népszerűsítették.³⁶ A május 5-i közgyűlésüket követő társasvacsorán a Budai Napló alapító szerkesztője, Virág Béla³⁷ – mint közérdekű témát – a városházi politikai helyzetet ismertette.³⁸ November 21-én másfélezen vettek részt dr. Kozma Jenő országgyűlési képviselő névnapjára – aki 1906-tól a Vízi város képviselőjeként a székesfővárosi törvényhatósági bizottság tagja, 1925-től gyakorló politikus és pártvezér,³⁹ 1931-ben már a Budai Polgári Kör elnöke volt.⁴⁰ Kozma szellemi irányítása alatt működött a 40-es évek elején a Budai Vigadóban a Pénteki Borgazdák Társasága programsorozat, amely számos kulturális tevékenységet kezdeményezett.⁴¹ Ezekben a „társasvacsorát” borkóstoló, majd egy elő-

Árkay Aladár és Kallina Mór tervrajza a Budai Vigadó I. emeletéről.
Építő Ipar, 1898. február 2. 31.

adás követte. 1940. május 3-i összejövetelükön pl. dr. Péter Miklós tartott előadást, amely során a főváros várostörténetét és közigazgatási szervezetének kialakulását ismertette 1686 és 1940 között.⁴²

A Budai Polgári Kör számára az 1929–33 közötti gazdasági válság súlyos anyagi nehézségeket eredményezett. 1931-ben 2000 korona, 1932-ben 4369 korona bérleti díj hátralékuk volt.⁴³ Az egyesület ügyvezető igazgatója, Fekete Géza 1934 októberében már 5269 pengő hátralék fizetésére kért halasztást a Budai Vigadó gondnokától, dr. Sándor Dénestől, miközben jelezte, hogy a szervezet rendelkezésére álló 125

A budai behívott fiatalok búcsúztatójának meghívója (1911).
FSZEK Budapest Gyűjteménye. Kisnyomtatványtár. B. 394/1.

pengőt (!) teljes egészében befizették.⁴⁴ Kérték bérleti díjuk csökkentését és felajánlották lemondásukat több bérelt teremről. Díjhátralékuk miatt Budapest székesfőváros tiszti ügyészsége pert indított ellenük, amit 1935-től szüneteltettek. 1935-ben a kör I. emeleti társalgóját, a biliárd termet és a kör altisztjének földszinti két szobás, konyhás lakását a főváros visszavette, egyidejűleg a bérleti díjukat évi 3600 pengőről 2000-re csökkentette. Budai Vigadóban ezzel szinte felére csökkent az egyesület által használt terület. Mivel a szervezet tartozása évről-évre újratermelődött (pl. 1935 – 3444 pengő, 1937 – 1392 pengő, stb.) a tiszti ügyészség is újra meg újra utasítást kért a pereljárás folytatásáról vagy megszüntetéséről.⁴⁵ Végül a per a három év lejártával, 1939-ben magától szűnt meg. Az ingatlantulajdonossal szembeni gondjaikat rendszeresen újratermelődő bérhátralékuk okozta, amit a székesfőváros számszéki vizsgálatai – egészen a Budai Vigadó kulturális tevékenységének megszűnéséig – rendszeresen megállapított. Az egyesület, pénzügyi nehézségei miatt, csak 1941-ben tudta leadott helyiségeinek egy részét újra kibérelni.⁴⁶ Ebben az évben választották meg a Budai Polgári Kör elnöki tisztségére dr. Donáth Györgyöt, a Magyar Élet Pártja (a kormányzópárt) székesfővárosi szervezete elnökhelyettesét.⁴⁷ 1943-ban a körnek már három és félezer pengőre emelkedő adóssága miatt a főváros XI. ügyosztálya dr. Donáth György országgyűlési képviselőt közvetlenül kereste meg: „...kérlek, légy szíves odahatni, hogy a nekünk már igen kellemetlen és kényes ügy végleges rendezést nyerjen s a Kör hátralékát nagyobb összegű részletek befizetésével mielőbb egyenlítse ki...”.⁴⁸

Kormánypárti politikusként sem volt Donáth György híve a nemzetiszocializmusnak. 1939 és 1944 között a Magyar Élet Pártjának tagjaként fővárosi mandátummal országgyűlési képviselő volt, 1943–44-ben a Magyar Élet Pártjának alelnöki tisztségét is betöltötte. 1946 decemberében köztársaság-ellenes összeesküvés címén – a Magyar Testvéri Közösség több tagjával együtt – letartóztatták. Ez volt a szovjet mintára szervezett 1945 utáni első koncepciós per. 1947. áprilisában halálra ítélték, a másodfokú jóváhagyást követően 1947. október 23-án akasztották fel. A rendszerváltás után, 1991-ben ítéletét semmissé nyilvánították.

A Budai Vigadóban kapott helyet a Budai Könyvtár Egyesület nyilvános közkönyvtára. Két tágas, II. emeleti terem és egy előszobát ingyenesen használhattak, amiért az egyesület közgyűlése jegyzőkönyvben is rögzített köszönetet mondott a székesfőváros törvényhatóságának.⁴⁹ Az egyesület könyvtárát, a II. kerületi Népkönyvtárat 1891-ben alapították a „(...) magyarosodás és a közművelődés fejlesztésén felül a tudományos érdekek kielégítésére (...)”. A hazafias megközelítés sikert aratott, jelentős cégek, egyesületek, bankok képviseltették magukat alapításakor. A 40 alapító tagból 30-nak ismert a foglalkozása: 4 kisiparos, 12 alkalmazott, 14 tehetősebb polgár (gyáros, ügyvéd, tisztviselő, stb.).⁵⁰

A közeli Toldy Ferenc utcai elemi iskola egyik termében, 1892 szeptemberében kezdtek meg működésüket. Három év múlva – már Budai Könyvtár néven – mintegy ötezer kötetes könyvállományukat szak- és népkönyvtárra bontják.⁵¹ A könyvtártagok számára táncmulatságokat szerveznek, a krisztinavárosi színházban látogatási kedvezményt nyernek, évkönyvet adnak ki. Kezdeményezik egy budai székhelyű, ténylegesen működő fővárosi múzeum alapítását is – ezzel segítve a Fővárosi Múzeum (a

A Budapesti Typographia Dalkör Budai Vigadóban tartott műsoros estjének meghívója, 1926. február 27.
FSZEK Budapest Gyűjteménye. Kisnyomtatványtár. B. 394/1.

Budapesti Történeti Múzeum elődje) fejlesztését. 1896-tól kiadják a Budai Könyvtár Közlönyt. Munkájuk sajtóvisszhangja tovább növelte eredményességüket. A hivatalos elismerés sem késett sokáig – 1898-ban a vallás- és közoktatási miniszter 150 forint éves segélyt határozott meg számukra, megteremtve az egyesület első rendszeres éves bevételét.⁵²

Amikor a főváros közgyűlése 1894-ben határozatot hozott a Budai Vigadó fölépítéséről, a Budai Könyvtár Egyesület is felfigyelt a lehetőségre. A folyamatosan egyre nagyobb publicitást nyert tevékenységük során mindig hangoztatták, hogy a jelenlegi könyvtárhelyiség nem alkalmas megnőtt feladataik ellátására. Már 1895. évi jelentésükben kiemelték, hogy az adakozások és komoly összegű vásárlások során könyvállományuk annyira megnőtt, hogy köteteik egy részét nyitott szekrényekben, folyosókon kell tárolniuk.⁵³ A polgári kezdeményezéssel létrehozott könyvtár a Budai Vigadóban rövid ideig tartó virágzásnak indult. 1901-ben már közel 15 ezer „feldolgozott” kötet alkotta állományukat, később több fiókkönyvtárat is létrehoztak. Könyvtári tagjaik száma viszont egyidejűleg lecsökkent, az átköltözés utáni közel 200 főről alig 100 főre. A kölcsönzött könyvek számát tekintve 1910-ben még elsők a fővárosi könyvtárak között, az első világháború viszont szinte fölszámolja őket, megszüntetve pénzügyi háttérüket is.⁵⁴ 1918-ban az egyesület maradék tagsága beolvadt a budai Polgári Lovászegyletbe.⁵⁵

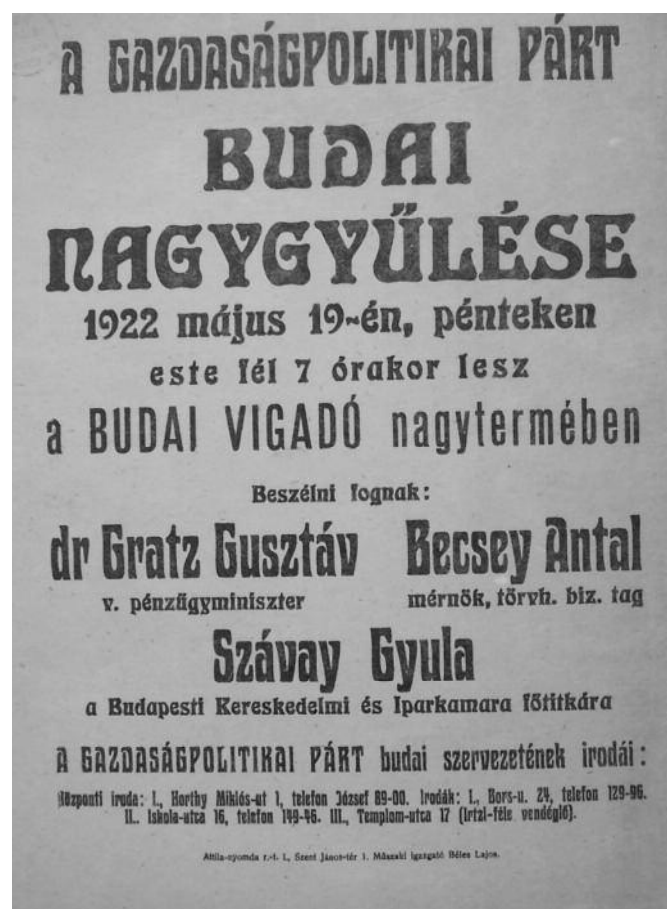
1919-ben a Közoktatásügyi Népbiztosság rendelete alapján a megszüntetett egyesületek vagyona állami tulajdonba került, köztük a Budapesti (korábban Budai) Könyvtár Egyesület könyvtára. A Szabó Ervin nevét felvevő Fővárosi Könyvtár 1919

júniusában megnyitotta 6. számú fiókkönyvtárat a Budai Vigadóban. A Tanácsköztársaság utáni időszakban a jogutód egyesület(ek) már nem tudták és nem is akarták visszaállítani az egyesületi könyvtárat, a főváros könyvtára viszont szakmai szempontokra történő sűrű hivatkozással erősítette meg ottani működését.⁵⁶

A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja a Budai Vigadóban tartotta alakuló ülését. Plakát, 60 x 40 cm, FSZEK Budapest Gyűjteménye, lt.: 329 (7720)

A könyvtár elhelyezésében paradox módon a gazdasági válság hozott előrelépést. Amikor 1932-ben a földszinti étterem megszűnt, a Budai Vigadó gondnoka javasolta, hogy a Fővárosi Könyvtár fiókkönyvtára kerüljön le helyére: „(...) mert ezzel az intézkedéssel megszűnnének azok az immár tarthatatlan állapotok és épületrongálások, amelyek a könyvtárt látogató közönség és főleg az ifjúság okoz, leginkább az épület lépcsőházában (...)”⁵⁷ Az áthelyezésnél szakipari munkára volt szükség a II. emeleti beépített könyvállványok és korlátok, könyvszekrények, kölcsönző pult, íróasztalok, kartotékszekrények, stb. lebontásakor, áthelyezésekor, az új ablakok kialakításakor. Az egykori földszinti étterem nagy saroktermében alakították ki az olvasóknak fenntartott részt, a könyvespolcok, a raktár helyét. Az Iskola utca felé folytatódó, lépcsővel összekötött térben kapott helyet a dolgozószoba és utána, attól külön fallal leválasztva, közvetlen utcai bejáratral az ifjúsági kölcsönző részleg. 1943 végéig folyamatosan üzemelt itt a Budai Vigadóban működő nyilvános fiókkönyvtár: hétfőn, szerdán és pénteken 15–18.30 óra között, kedd és csütörtök 10–13.30 óra között,

*Képeslap a Budai Vigadóról, 1930 körül
Zempléni Múzeum, Szerencs – budapesti képeslapok 338*

szombaton 10–12 óra között volt látogatható.⁵⁸ Felnőtt részlegében mintegy 30 000, gyermek részlegében közel 6000 kötet, olvasójában 3 folyóirat várta olvasóit.⁵⁹

Több székesfővárosi tulajdonú épületben működött a 20. század első felében vendéglő, kávéház (pl. a pesti Vigadó vendéglője, a Hangli Kioszk, a Szt. Gellért Gyógyfürdő és Szálló vendéglője és kávéháza, stb.).⁶⁰ A Budai Vigadó első vendéglőse, Wild József, 1899. november 1-jétől, évi 2500 forint bérleti díjat fizetett a Corvin tér felől nyíló földszinti nagy vendéglői helyiségért, a vendégszobáért, söntésért, tálalóért, a hideg és meleg konyháért, mosókonyháért, az éléskamra, a bor- és sörpince bérletéért. Személyzete szállásának még egy kétaablakos alagsori szobát, saját és családja szükségleteire három egy ablakos szobájú, mellékhelyiséges földszinti lakást is használhatott.

A főváros kezelésében lévő I. emeleti vigalmi helyiségekben és az emeleti étteremben bálók, mulatságok, és egyéb társas összejövetelek idején kötelees volt egyeztetett áron a vendégeket kiszolgálni – használhatta az emeleti konyhát, azonban a vigalmi helyiségek bérleti díjából, de még a ruhatár jövedelméből sem részesülhetett. Ráadásul fizethette a fűtési és világítási költségeket. Amikor az I. emeleti vigalmi rész nem volt bérbe adva, akkor az I. emeleti étteremben – a II. kerületi előljáróság hozzájárulásával – a társas összejövetelek, bankettek, esküvők, stb. vendégeit kiszolgálhatták. Természetesen a fűtés, világítás és takarítás költségei ekkor is a vendéglőt terheltek. A vendéglős a ház gépészenek, aki egyben a házfelügyelői feladatokat is ellátta, a téli hónapokban havi 25 forintot fizetett. Kötelezték egyúttal a földszinti étteremben jó zene és magyar nyelvű étlap biztosítására. A vendéglő üzeme-

*A Budai Vigadóban politikai gyűléseket is tartottak.
Szórólap, 24 x 33 cm, FSZEK Budapest Gyűjteménye, lt.: 323 (16 945)*

*A Budai Vigadó 1945-ben.
Dr. Csörgeő felvétele – BTM Kiscelli Múzeum Fényképgyűjteménye, lt. 26.418.16*

léséhez kapcsolódó minden jövedelmi, kereseti, italmérési, fogyasztási adót és díjakat, illetékeket a vendéglős fizette.⁶¹

A vendéglő vezetését 1901 augusztusában Wittreich János⁶², 1904 májusában Kubanek Vencel⁶³, 1919 februárjában Szmrecsányi László⁶⁴ – 1920 februárjától Jäger Ignáccal közösen⁶⁵, 1922 augusztusában Jäger Ignác⁶⁶, 1929 májusában Kass Béla vette át, aki megszűnéséig üzemeltette.⁶⁷ Már 1912-ben felmerült, hogy a vendéglő működése a téli rendezvények bevételeivel együtt sem igazán nyereséges, fenntartása csupán az I. emeleti nagyrendezvények miatt szükséges. 1925-ben Jäger Ignác vendéglős visszavonulását a székesfővárosnál már „közóhajnak” tartották.⁶⁸ A rentábilisabb kávéház és a vendéglő együttes bérletére 1928-ban versenytárgyalást írtak ki, amely eredménytelen lett. A Budai Vigadó kávéházának bérelője 1929-ben mégis felvállalta a vendéglőt is, és a két egység belső berendezését lecserélte. A gazdasági vál-

ság idején tönkrement – a harmincas évek elején a vendéglő októbertől májusig zárva tartott, mivel a bevétele a fűtésszámlát már nem fedezte.⁶⁹ 1932-ben Kass kérésére a székesfőváros a vendéglőt visszavette. Egyúttal megkapta a kávéházhoz közvetlenül csatlakozó Fő utcai üzlethelyiséget, amelynek étteremmé való átalakítására kötelezték. 1932 őszén így került egy oldalra a Budai Vigadó két vendéglátóipari létesítménye.⁷⁰

A Budai Vigadó első „kávésa”, Bauer Ignác 1899 szeptemberének utolsó napjaiban kapta meg a jogot a Corvin téri főbejárattól jobbra eső kávéház üzemeltetésére. A Fő utca szintje ekkor még mintegy 80 centiméterrel alacsonyabb volt a mainál, a kávéház járdájára négy lépcsőfokon lehetett felmenni. A kávéház belső teremt 8 gázcslár világította meg – három egybenyitott termében Tonett-bútorzat, pamlagok, biliárd-asztalok, zárásaként faltól-falig érő gyönyörű szecessziós italtartó és pohárszekrény várta a vendégeket, akiknek „távbeszélgetéseit” egy kárpított szekrényű telefon is segítette.⁷¹ Előrehaladott korára és betegségére hivatkozva 1910-ben székesfővárosi jóváhagyással eladta bérleti jogát Klos Lajosnak.⁷² Az új bérelő már egy év múlva javasolta a kávéház teljes felújítását – a szomszédban megnyitott Batthyány kávéház miatt. Felesége váratlan megbetegedése után egyedül nem tudta feladatait ellátni (éjjel-nappali üzem), ezért a kávéház bérletét 1913-ban átruházta Glauber Márkra, aki egy év múlva, 1915 szeptemberében meghalt. Felesége özvegyi jogon vezette tovább a kávéházat, amelyet gyakorlatilag 1918 októbertől⁷³, hivatalosan 1919 novemberétől a 45 éves Hajnal Béla bérelhetett.⁷⁴ A kávészak sorát 1923-ban Czillér Vince, 1924-ben az Esztergomvidéki Gazdasági és Kereskedelmi Rt.⁷⁵, majd 1927 februárjában Kass Béla folytatta⁷⁶. Ekkor a kávéház bérlete a Fő utcai részen egy 14x14 méter alapterületű, 6 méter magas kávéházi nagytermet, az ide nyíló két, 8,5x6,5 és 14x6,5 méteres termet, a hozzá kapcsolódó kiszolgáló tereket (söntés, konyha, előkészítő, raktár és egyéb helyiségek, valamint egy három szobás lakás) foglalt magába. A Budai Vigadó vendéglőjét és kávéházát 1929-től működtető Kass Béla üzleti pecsétjén a „Grand Caffé et Restaurant Budai Vigadó Nagykávéház és Étterem” felirat volt. Ambiciózus törekvéseinek a gazdasági válság vetett véget.⁷⁷

Budapest polgármesteréhez, dr. Sípőcz Jenőhöz 1933-ban írt kérelme jól tükrözi nehézségeit: „A kávéházak és vendéglők számai mentek tönkre az utóbbi időben és pedig főleg azért, mert nem tudták a bérösszeget megfizetni. Abban az időben, midőn én a bérleti ajánlatomat megtettem, a kávéház és a vendéglő összforgalma átlagosan napi 300 pengő volt, azóta azonban ezen bevétel a napi 150 pengőt sem haladja meg átlagban.”⁷⁸ Tetemes bérleti díjhátraléka miatt a székesfőváros tisztviselője polgári pereket indított ellene.⁷⁹ Ezeket a pereket 1934-ben egyezséggel zárta le. Tartásai azonban folyamatosan újratemelődték, egészen a kávéház 1943. év végén történt bezárásáig.⁸⁰ A Budai Vigadó szolgáltatásait bővítették a földszinti üzlethelyiségek bérelői. Itt borbély- és fodrászüzlet, cipésműhely, feltehetően a II. emelet egyik bérletében fogorvosi rendelő is működött.⁸¹

A Budai Vigadó I. emeleti nagy helyiségeit – egy 350 négyzetméteres díszterem, hozzá kapcsolódó két empire stílusú kisterem, az emeleti étterem – jótékonysági és farsangi bálók, táncestélyek, hangversenyek, politikai gyűlések, választások, stb. céljára egyesületek, országos szövetségek, vállalatok, politikai pártok bérelték ki.⁸² A

„vigalmi” helyiségek felújítása a székesfővárost terhelte, a folyamatosan bérelt termek szinten tartása bérlőinek feladata volt.⁸³

A Budai Vigadó első felújítását 1922/1923-ban végezték el, amelynek fedezetére 1923 januárjában 340 ezer, júniusban 15,9 millió koronát hagyott jóvá a székesfőváros közgyűlése.⁸⁴ A vigalmi helyiségek kihasználtsága – a háborús évek kivételével – kezdetben a tervezettnek megfelelt, bennük évente 25–30 bált rendeztek. Ezek a gazdasági válság idején éves szinten 8–12 táncmulatságra csökkentek.⁸⁵ A nehéz esztendő elmúltával a téli idény „táncvigalmainak” száma ismét 15–20-ra növekedett. 1940-ben ezek kettő kivételével elmaradtak, amit a Budai Vigadó vendéglátóipari egységének vezetője a rendkívüli gazdasági viszonyokkal, a nyersanyagbeszerzés nehézségeivel, az anyagihiánnyal indokolt.⁸⁶

A hadviselő országok közé belépve a Vigadó-beli kulturális nagyrendezvények teljesen megszűntek.⁸⁷ Első emeletén helyet kapott az Élelmiszerjegy-Központ Elosztó Hivatala, végül a háború áldozatává vált az itteni tevékenység egésze is. A honvédelmi miniszter a 4500/1943. M. E. számú rendeletével létrehozott Országos Hadigondozó Hatóság központi irodái számára az 1939. évi II. tc. 105. §-a és 124. §-a alapján honvédelmi célból ideiglenes használatra az épület egészét igénybe vette, a Budai Vigadóban lévő bérlakások, a földszinti üzletek és a II. emeleten működő II.

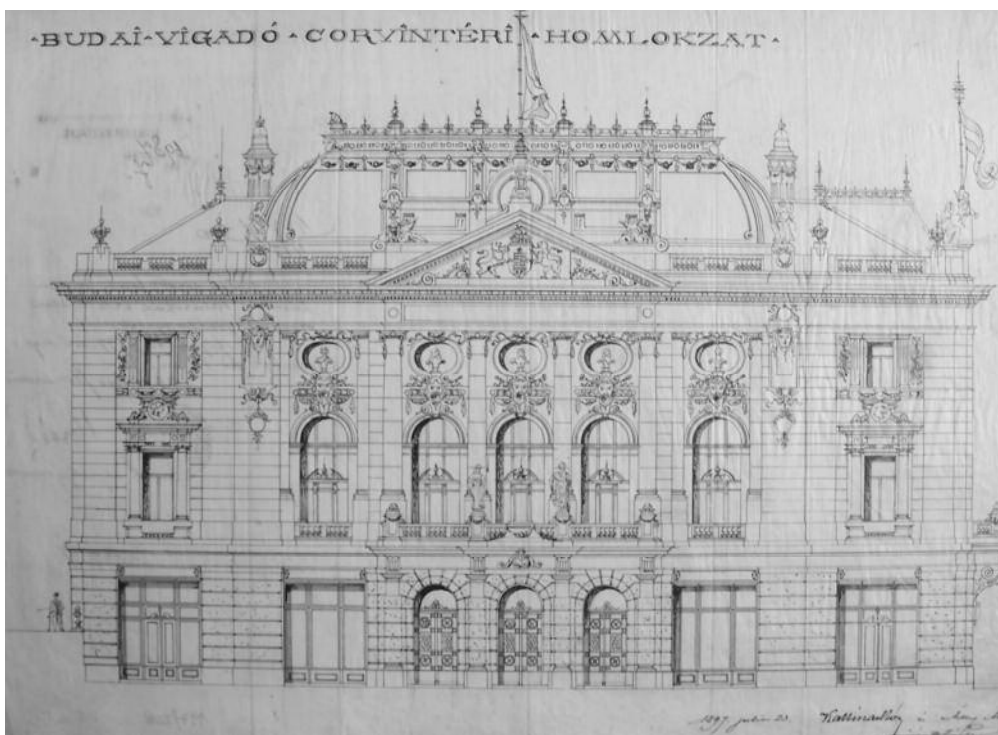
Kerületi Állami Anyakönyvvezetőség helyiségei kivételével. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1943. decemberi közgyűlésén jóváhagyta a Budai Vigadóban az Országos Hadigondozó Hatóság központi irodáinak elhelyezését. A honvédelmi igénybevétel kiterjedt a Budai Polgári Kör összes helyiségére, az I. emeleti vigalmi termekre, a földszinti kávéházra és étteremre, az épület alagsorára és pincéjére – kivéve a bérlakásokhoz tartozó pincéket. A földszinten működő Fővárosi Könyvtár 6. számú fiókkönyvtárának a főváros a XI. kerületi Verpeléti út 9-ben bérelt helyet, az Élelmiszerjegy-Központ Elosztó Hivatal I. emeleti irodái a VI. kerületi Izabella utca 61. szám alatti elemi iskola épületébe kerültek.⁸⁸

Az ostrom alatt a Budai Vigadó épülete súlyosan megsérült, az életveszély elhárítási munkákra a főváros közgyűlése 1946 végén 350 000, majd további 61 000 forintot szavazott meg.⁸⁹ Helyreállítása utáni politikai helyzetben már fel sem merülhetett a Budai Polgári Kör visszatérésének gondolata. A civil szervezet székhelye ekkor a II. kerületi Batthyány tér 4-ben volt nyilvántartva. 1947 márciusában egy belügyminisztériumi leirat a kör feloszlását is elrendelte.⁹⁰ A Budai Polgári Kör felszámolását illetékessége miatt 1947 és 1949 között a II. kerületi előjáróság intézte.⁹¹ Emlékét még 1952-ben is hirdette a Budai Vigadó Szilágyi Dezső tér 5.-ben levő bejárata felett az egyesület neve.⁹²

A Fővárosi Könyvtár évkönyveiben 1948-ban ismét feltűnik a Corvin tér 6. szám alatt a 20. számú fiókkönyvtára, és 1949-ben az I. kerületi Tanács 2. számú Szabó Ervin Könyvtára szintén „ismerős” cím alatt, a Szilágyi Dezső tér 5-ben várta látogatóit.⁹³

Az ostrom utáni pártmozik sorát gyarapította a nem filmszínházi célokra épült Budai Vigadó is. Budapest székesfőváros polgármestere, Kővágó József 1946. május 1-jétől határozatával a Budai Vigadó I. emeleti báltermét, két kistermét, büféjét, két előcsarnokát, a dohányzó folyosót mozi céljára, a földszinti kávéházi nagytermet üzlet- vagy klubhelyiség céljára 10 éves időtartamra a Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt (FGKP) budapesti szervezetének használatába adta. Kikötötte egyben, hogy az említett tereket, valamint a felette lévő részeket a használó saját költségén helyreállítja.⁹⁴ Döntését követően elindult a székesfővárosi hivatalokban a Budai Vigadó átalakításának engedélyezése.

A „Kimort/Kisgazda mozgóképüzemi R.T.” mozija a székesfőváros tűzoltó parancsnoka február végi véghatározatát követően kezdte meg működését.⁹⁵ Ez a mozi azonban érdekes módon a tűzoltósági véghatározat elkészülte előtt már megkezdte működését. Az FGKP lapja, a *Kis Újság* 1947. február 14-i, pénteki száma moziműsorában szereplő mozik között feltűnik a Budai Vigadó neve is, azzal a megjegyzéssel, hogy „Szombaton nyit az Arat a viharral.”⁹⁶ Február 15-én, a Budai Vigadó mozijában ez a színes, feliratos, 1942-ben készült amerikai filmdráma fogadta a megnyitóra érkezőket. A 19. században játszódó, Cecil B. De Mille rendezte kosztümös film a kereskedelmi tengerészek kalandos útjait mutatta be. Tengerészek, kalózkodás, árnyék és szerelem – mindez együtt a legjobb recept a sikerhez, amit a hazai mozikban el is ért. A Paramount Picturesnél készült alkotás főszereplői Ray Milland, Paulette Goddard és a Magyarországon ezzel a filmmel bemutatkozó John Wayne volt⁹⁷ – délután 3-kor, és 12 6-kor és este 12 8-kor kezdték a vetítéseit. Ezt követően a

A Budai Vigadó Corvin téri homlokzata.

Budapest Főváros Levéltára (BFL) XV. 17. d 328 Közületi tervtár. Budai Vigadó. KT. sz. 1/15 Tusrajz – Kallina Mór és Árkay Aladár (1897. szeptember 14-én jóváhagyva.)

A Budai Vigadó homlokzata a 2007. évi külső felújítás után

A szerző felvétele

mozi műsora a *Szabad Nép*, a *Kis Újság*, stb. hasábjain rendszeresen olvasható volt.

A fővárosi újságok moziműsoraiban a Budai Vigadó 1948. november közepén szerepelt utoljára. A *Szabad Nép* november 14-i, vasárnapi számában és a *Kis Újság* november 16-i, keddi számában még találkozhatunk a *Monte Christo asszonya* Budai Vigadóbéli vetítésével, a későbbi újságokban ez a mozi többé már nem fordul elő.⁹⁸ Ezzel végleg befejeződött a Budai Vigadó filmszínházként való hasznosítása. A Budai Vigadónak a fővárosi, de főként a budai lakosság számára ezután az a csekély közművelődési szerepköre is megszűnt, amit ez a mozi még jelenthetett. Filmes múltját még 1952-ig hirdette a Corvin térre néző épület homlokzatán ott felejtett felirat: „Budai Vigadó Filmszínház”.⁹⁹ A székesfőváros irattárában fennmaradt feljegyzések alapján bezárásakor a Budai Vigadóban a „mozgóképszínház életveszély megszüntetése” majd a nézőtéri födém helyreállítása vált szükségessé.¹⁰⁰ Feltehetően a háborús sérülések, majd a hosszú ideig háztetővel csak részben fedett épület rejtett, és később jelentkező károsodása eredményezte ezt. A födém helyreállítását a Városrendezési és Építési Osztály műszaki nyilvántartó könyvének bejegyzése is megerősíti.¹⁰¹ Ezt követően a Budai Vigadó Filmszínház engedélyét is visszavonták.¹⁰²

A Budai Vigadó későbbi hasznosítását a Rákosi-korszak kultúrpolitikai döntései alapozták meg. A népművelési miniszter előterjesztése alapján minisztertanácsi hatá-

rozattal létrehozták 1951-ben a Népművészeti Intézetet.¹⁰³ A Budai Vigadóban kapott helyet a szovjet „Népi Alkotások Háza” mintájára minisztertanácsi rendelettel alapított Népművészeti Intézet, majd a Magyar Állami Népi Együttes is.¹⁰⁴

Az egykori Budai Vigadó 1952 augusztusában a Népművészeti Intézet és a Népi Együttes székházaként került már említésre a Corvin téri épület külső és belső homlokzatának helyreállítását tartalmazó fővárosi tanácsi véghatározatban.¹⁰⁵

A néhai Budai Vigadó későbbi történetére a „népi” kultúra két legjelentősebb szervezetének székhelyeként történő hasznosítása jelentős következményeket eredményezett. Megszűnt 1953-ban a főváros tulajdoni joga. Az épület állami tulajdonba került, kezelőszerveként a Népművészeti Intézetet és az Állami Népi Együttest neveztek meg.¹⁰⁶

JEGYZETEK

1. *Kovács Lajos dr.*: A régi pesti vigadó építésének előzményei. Tanulmányok Budapest múltjából III. Szerk. *dr. Gárdonyi Albert és dr. Némethy Károly*. Budapest, 1934, 67. A francia eredetű redut, redout szó – amely egyrészt vigadót, báltermet, másrészt kisebb bástyát jelent – feltehetően az olasz ridotto-ból származik, mely találkozóhelynek is fordítható.
2. *Gaal György*: Kolozsvár 2000 esztendeje dátumokban. In: Kolozsvár 1000 éve. A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai. Szerk. *Dane Tibor Kálmán, Egyed Ákos, Sipos Gábor, Wolf Rudolf*. Kolozsvár. 2001, 330–331. Nagytermében ülésezett 1842-ben az erdélyi országgyűlés, itt mondták ki 1848 májusában az uniót Magyarországgal, stb.
3. *Spira György*: A pestiek Petőfi és Haynau között. Budapest, 1998. 299. A kolozsvári Redut-hoz hasonlóan országos jelentőségű közművelődési szerepe mellett a pesti Redout nagytermében kapott helyet 1848. július 5-étől a népképviselői országgyűlés képviselőháza. Uo. 530. 1849. május 9-én Hentzi ágyúztatása miatt a pesti Redout súlyosan megrongálódott.
4. *Sisa József*: Steindl Imre. Budapest, 2005, 61–62.; „Budán 1873-ban nagy vigadó építését határozták el. A tervet Steindl Imre rajzónja teremtette meg, de azok kivételre nem kerültek.” *Csányi Károly*: Steindl Imre. Művészet, 1902. 5. szám, 334–339.
5. Budapest Főváros Levéltára (BFL) XV.16.a.201/9 (1–40) Buda nagyméretű kataszteri térképsorozata. 1873. (Marek János) Részben beépített terület, a Fő utca felé nyíló szabad térrel.
6. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1890-ben tartott közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Budapest, 1890. 12. 1890. január 31-i közgyűlés 90. pontja.
7. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1891-ben tartott közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Budapest, 1891. 8. 1891. november 4-i közgyűlés 1026. pontja.
8. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1892-ben tartott közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Budapest, 1892. 4. 1892. január 13-i közgyűlés 13. pontja.
9. „Szépészeti, de közlekedési szempontok is rég indokolták teszik azon óhaj megvalósítását, hogy a II. ker. Corvin-tér és fő-utcza szegletén lévő dísztelen katonai szertár-épület e helyről eltávolíttassék (...)” Fővárosi Közlöny. 1891. november 3., 6.
10. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1894. június 20-án folytatva tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. 10. 758. pontja. Megjegyzés: A Budai Vigadó építését 1892. június 5-i számában a Budai Hírlap vetette fel. Július 10.-én már az I. és II. kerületi képviselőknek a fővároshoz benyújtott memorandumáról adhatott hírt.

11. Fővárosi Közlöny. 1894. június 22., 2–3.
12. *Buday József dr.*: A Budai Polgári Kör huszonöt éves története. Budapest, 1897, 50. (*Buday* 1897)
13. *Buday* 1897, 73.
14. *Buday* 1897, 40.
15. Országgyűlési Almanach 1901–1906. Rövid életrajzi adatok a főrendiház és a képviselőház tagjairól. Szerk. *Sturm Henrik*. Budapest, 1901. 237–240.
16. *Buday* 1897, 164.
17. *Buday* 1897, 155.
18. Buda és Vidéke, 1899. január 21. 6–7, 1899. február 1. 5, 7, 1899. február 11. 3–5, 1899. február 21, 7–8.
19. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1894. június 30-án tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve. 8. 846. pontja, 1894. december 12-i közgyűlés jegyzőkönyve 3. 1463. pontja.
20. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1895. május 29-én tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. 7. 573. pontja.; Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1896. február 20-án tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. 78. 250. pontja.
21. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1896. március 18-án tartott ez évi 6-ik – rendes – közgyűlése jegyzőkönyve. 114. 347/96. pontja. Lásd még: Építő Ipar, 1896. április 22. (17. szám): 135. A székesfőváros középítési bizottsága 1896. április 10-i ülésén „A Korvin-téri Vigadó tervpályázatának bíráló bizottságába Hauszmann Alajost, Eckermann Edét, Pucker Józsefet és Kausser Jánost küldték ki.” A bizottságot a VI. ügyosztály vezető tanácsnoka elnökölte, és az említettekén kívül helyet kapott benne a Mémök és Építész Egylet, valamint a közmunkák tanácsának egy-egy tagja.
22. Fővárosi Közlöny. 1896. július 17. 8. Pályázati hirdetés. Lásd még: Építő Ipar 1896. július 22. (30. szám), 238. A székesfőváros tanácsa pályázati felhívása „...a budai Vigadó tervei beszerzésére.”
23. *Buday* 1897, 164. „E tervezetek szerint a budai polgári kör is az emelendő vigadó épületében czélszerű otthonra találhat, miért is azokat a kör tagjai élénk érdeklődéssel tanulmányozták és általános helyesléssel és megnyugvással fogadták.”
24. Fővárosi Közlöny, 1897. március 9. 3–9. A bíráló bizottság itt a meghatározott szempontrendszer alapján minősített pályázatok részletes szakmai értékelését publikálta, indoklásaival együtt.
25. Fővárosi Közlöny, 1898. március 8. 22. Árlejtési hirdetés. Országos Hírlap. 1898. március 1. 11. A főváros.
26. Buda és Vidéke, 1899. VIII. évf. 35. sz. Vasárnap, Karácsonyhava. 4. Budai vigadó. Hangsúlyozták, hogy a Budai Vigadó megnyitása az I., II. és III. kerület civil szervezeteit egyaránt érinti. Vasárnapi Ujság, 1900. január 14. 29. „A budai Vigadó. Budapest főváros társadalmi életének új és díszes szórakozó helye a budai oldalon, a Korvin-téren épült Vigadó. A hatóság építette ép úgy, mint a pesti oldalon lévő Vigadót, bálókra, hangversenyekre, nagyobb társas összejövetelekre. A farsang eredménye lesz a budai Vigadó megnyitása január 30-án. A megnyitást egy női bizottság intézi, amelynek elnöke Hegedüs Sándorné úrnő. A bál védnökkőségét Klotild főhercegnő elfogadta.”
27. *Gábrriel Tibor*: Mozaikok a Budai Vigadó történetéből. Honismeret, 2007/2., 31–36.
28. Vasárnapi Ujság, 1900. február 4. 75
29. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1899-ben tartott közgyűlésének jegyzőkönyvei. Budapest, 1899. (továbbiakban: Budapest kgyjk) 34. 1899. január 18-i közgyűlés 97. pontja.
30. Budapest kgyjk 91–92. 1899. február 15-i közgyűlés 253. pontja.
31. Budapest kgyjk 210. 1899. április 26-i közgyűlés 616. pontja.
32. Budapest kgyjk 254. 1899. május 24-i közgyűlés 785. pontja.
33. Budapest kgyjk 436. 1899. október 12-i közgyűlés 1353. pontja
34. *Gábrriel Tibor*: A budai polgárság háza, a Budai Vigadó. SZIN – Közösségi Művelődés 12/6 2007. december, 9–15. A vigadó fél évszázados működését részletesen tárgyalja.
35. Budai Hírlap, 1913. február. 8, 7.
36. Budai Napló, 1933. március 31, 2.
37. Budapesti Negyed, 2003/4. A Farkasréti temető III. 593–594. *Virág Béla* (Jaskula; Viraág) 1863–1936. Több lap szerkesztője, Puskás Tivadarral együtt a Telefon Hírmondó Vállalat alapítója és vezetője volt. Sírfelirata: „Buda szerelmesének, J. Viraág Bélának, a Budai Napló alapítójának a Hollós Mátyás Társaság.”
38. Budai Napló, 1933. május 15, 2.
39. Magyar Országgyűlési Almanach. A Felsőház és a Képviselőház tagjainak életrajza és közéleti működése 1927–1932 Szerk. *Kun Andor, Lengyel László, Vidor Gyula*. Budapest, 1932, 181.
40. Budai Napló, 1933. november 25, 1.
41. Budai Krónika, 1940. április 10, 3.
42. Budai Krónika, 1940. május 8, 7.
43. BFL IV. 1407. b Budapest Székesfőváros Tanácsának iratai Tanácsi Ügyosztályok Központi Irattára VI. 313/899. A Budai Polgári Kör elnöke, dr. Kozma Jenő 1932. január 27-i keltű levélben lett tájékoztatva 209.063/1931–XI.
44. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Indoklása szerint a kör „Tagjai legnagyobb részben köztisztviselők, nemcsak Buda, hanem egész Budapest társadalmi életében mindeddig vezető szerepet játszottak, a tisztviselői fizetések csökkentésével azonban nehéz helyzetbe kerültek, mert tagdíjukat csak a legnagyobb nehézségek árán tudják fizetni.”
45. BFL IV. 1407. b VI. 313/899. A székesfőváros XI. ügyosztályának felirata 229.288/1937–XI.
46. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Előadói ív feljegyzése 223.526/1942–XI.
47. Országgyűlési Almanach. Az 1939–44 évi országgyűlésről. Szerk. *Haeffler István*. Budapest, 1940, 161.
48. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Bértartozásukat a székesfővárosi számszék többször kifogásolta 226.478/1943–XI.
49. A Budai Könyvtár Közlönye. 1899. december 15. (III. évfolyam 2. szám)
50. A FSZEK Évkönyv 1956/57. *Gátiné Pásztor Aranka*: A Budai Könyvtár Egyesület története 1891–1919. Budapest, 1957, 88.
51. *Katsányi Sándor*: A főváros könyvtárának története 1945-ig. Budapest, 2005, 42.
52. *Jurányi Győző*: A Budai Könyvtár Egyesület negyedik évkönyve. Budapest, 1898, 46–51. A Buda és Vidéke című újságban felvetett budai múzeum alapításának ötletét a könyvtáregyesület 5000 példányban megjelenő közlönyében is népszerűsítették. Toldy László székesfővá-

rosi főlevéltárnok véleményével szemben ragaszkodtak a létrehozandó fővárosi múzeum budai oldalon való elhelyezéséhez.

53. A FSZEK Évkönyv 1956/57. 1957. I. m. 88.

54. Uo. 90.

55. *Remete László Dr.*: A fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Budapest, 1966, 214.

56. Uo. 214–215.

57. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 A Budai Vigadó gondnokának 1932. október 15-én kelt javaslatára az étterem leadott helyiségeire. 136.315/1932–XI.

58. Fővárosi Könyvtár Évkönyve XII. 1942. Budapest, 1943, 336.

59. Uo. 34–35.

60. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kass Béla folyamodványa bérleti díjának rendezése ügyében 226.533/35–XI.

61. Budapest kgyjk 436. 1899. november 22-i közgyűlés 1545. pontja.

62. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1901-ben tartott közgyűlésének jegyzőkönyvei. Budapest, 1901. 374. 1901. június 26-i közgyűlés 786. pontja.

63. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 A Fővárosi Népbizottság nemleges határozata a bérletát ruházás ügyében. 9496/1919–XVI.

64. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Bérleti jog átruházása. 099.779/1919. augusztus 12.

65. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Bérletárs kinevezésének kérelme 388/1920–XVI. (14.311)

66. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Bérleti szerződés meghosszabbítása 6398/1922, 30.766/1924–XVI.

67. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 A Budai Vigadó bérlőinek díjhátralékai. 229.863 /1932–XI.

68. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 1925. november 5-i ülés előadói íve. 84.895/1925–XI.

69. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kass Béla levele 225.952 /1935–XI.

70. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kass Béla kérelme dr. Sipőcz Jenő polgármesterhez 1933. augusztus 16. 222.850/1933–XI.

71. A Budai Vigadó beltéri falainak díszítése és a helyiségeinek belső berendezése a kor polgári és arisztokrata igényeit magas színvonalon elégítették ki – a magyar szecesszió hatását tükrözve. Ennek sajnálatosan ma már szinte alig van nyoma, az 1945 utáni „helyreállításoknak” köszönhetően. A megnyitáskori belső terek és berendezések hangulatát csupán néhány fotó őrizte meg számunkra, melyek a Magyar Építészeti Múzeum Árkay-hagyatékában lelhetők fel: két fényképész műterem, a Koblinger és Sorger (Budapest, VIII. Kerepesi út 13.), valamint Pottok Sándor (a közeli „Fő utca és Plébánia utca sarkán”) alkotásai. Ezek egy esetleges későbbi belső rekonstrukcióhoz jól hasznosíthatók lennének.

72. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Bauer Ignác átruházási kérvénye 1910. január 2. 53.464 szám, Budapest Székesfőváros Tiszti Ügyészsége átírata a bérösszeg ügyében 1910. augusztus 4. 3954/1910.

73. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 A II. kerületi elöljáróság felirata 1918. október 17-én 13976/ 1918.

74. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Klos Lajos átruházási kérelme 1913 márciusában 38878, az 1917. február 13-i tanácsülés előadói íve 5552/1916.

75. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kávéház átruházási kérelem 178.688/1923–XVI.

76. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kass Béla kérelme 222.850/1933–XI.

77. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kass Béla felirata 228.504/1942–XI.

78. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kass Béla kérelme 222.850/1933–XI.

79. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 A tiszti ügyészség intézkedései 849/1934–XI.

80. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kass Béla hátraléka 227.727/1939–XI.

81. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Bérleti díjhátralékok 229.863/1932–XI., Borbély- és fodrászüzlet berendezési tárgyainak értékesítése. 223.526/1942–XI.

82. Budai Hírlap, 1905. január 15. 4., 1913. február 8, 7., 1913. február 23., 1913. december 7, 5., 1913. december 14, 3., Budai Napló, 1916. március 18., 1933. január 7, 1933., január 25, 1933, február 4., 1933. május 15. 2., Tolnai Világlapja, 1934. február 21. 11., Budai Krónika, 1940. május 22., Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye plakátgyűjteménye: 7720 (329), 12693 (329), 16945 (323).

83. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Bauer Ignác kávé bérletének meghosszabbítása 1906. október 1-én.; Hajnal Béla kávéra a bérleti jog átruházása – 1918. október 29-i tanácsülés előadói íve. 106.003/1918–XIV.; Kass Bélának a székesfőváros polgármesteréhez írt kérvénye. 1933. december 1.

84. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága által az 1923. évben tartott közgyűlések jegyzőkönyvei. Budapest, 1923. 27. 1923. január 10-i közgyűlés 63. pontja – 337.469 korona; 344. 1923. június 27-i közgyűlés 957. pontja – 15.842.550 korona. Belügyminiszteri jóváhagyása: 539. 1923. augusztus 8-án., 1523 pont.

85. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kass Béla levele 1935. április 20. 225.952/935–XII.

86. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kass Béla bérleti díjcsökkentési kérelme 1940. szeptember 30.

87. BFL IV. 1407. b VI. 313/899 Kass Béla díjhátralékának indoklása. 228.504/1942–XI. (Csatolva a Budai Vigadó hasznosításának számszéki vizsgálatához. 1943. VI.313/899.)

88. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága által az 1943. évben tartott közgyűlések jegyzőkönyveinek Tárgy- és Névmutatója. Budapest, 1943. 500–501. 1943. december 17-i közgyűlés 494. pontja. A Budai Vigadó egyes helyiségeinek honvédelmi célokból az Országos Hadigondozó Hatóság részére történt igénybevétele.

89. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1946. október 30-án tartott 11-ik rendes közgyűlése. 553. pont. 267. 350 000 Ft tetőfedő, üvegezési munkálatokra. Az 1946. december 18-i közgyűlés 665. pontja. Háborús sérülések helyreállítására 61 000 Ft.

90. BFL IV. 1409. K. Egyesületi nyilvántartások. Felozlatásáról az 1947. március 22-i keltű 292.061/1946–IV.–3. BM. sz. leirat rendelkezik.

91. BFL IV. 1471. a Budapest székesfőváros II. kerületi Elöljáróság. Általános Közigazgatási Iratok: 635. kötet. iktató 1947. 8743; 635. kötet iktató 1947. 9063, 9459, 12814; 648. kötet névmutató 1948. 1804, 2067, 3059, 3204, 4586, 6962, 7821; 655. kötet névmutató A–F 1949. 14693.

92. BFL XXIII. 11. Budapest, Föv. Tanács VB. Építési Osztály Iratai. 588/I/37/1952–VIII. A homlokzati átalakítás rekonstrukciójához csatolt fénykép a Budai Vigadó Szilágyi Dezső térre néző homlokzata 1952. évi helyzetéről.

93. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve III. 1948. Budapest, 1948. 64. és A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve IV. 1949–1954. Budapest, 1955. 146.

94. BFL 1471. a Budapest székesfőváros II. kerületi Elöljáróság. Általános Közigazgatási Iratok. 217. kisdoboz. 1875/1947. A Budai Vigadó egyes helyiségeinek használatba adása.

95. Uo. 002943/1947.

96. Kis Újság, 1947. február 14. Mozi.
97. Kis Újság, 1947. január 19. Filmkritika. Mit játszanak a mozik?
98. Szabad Nép, 1948. november 14. 12. Mozik műsora.; Kis Újság, 1948. november 16. Mozi. Másodhetes mozik.
99. BFL XXIII. 11. Budapest, Főv. Tanács VB. Építési Osztály Iratai. 588/I/37/1952–VIII. A homlokzati átalakítás rekonstrukciójához csatolt fénykép a Budai Vigadó Corvin térre néző homlokzata 1952. évi helyzetéről.
100. BFL IV. 1471.a Budapest székesfőváros II. kerületi Elöljáróság. Általános Közigazgatási Iratok. 648. kötet. Névmutató. 1948. A-L. 20.284, 20.897 és 23.083 iktatószám alatt.
101. BFL IV. 1421. h Vagyonleltári és ingatlan nyilvántartási Irat. gyűjt. Budapest, Városi Tanács VB Városrendezési és Építési Osztály műszaki nyilvántartó könyve. 14277 helyrajzi szám („Beolvadt a 6521 hrsz-ba.”) Corvin tér 8, Iskola u. 1–3., Szilágyi Dezső tér 5. – 328208/948–III. Födém helyreállítása.
102. BFL IV. 1471. a Budapest székesfőváros II. kerületi Elöljáróság. Általános Közigazgatási Iratok. 648. kötet. Névmutató. 1948. A–L. 23.208 iktatószámon. Budai Vigadó filmszínház engedély megvonása.
103. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzékei 1950. február 25. – 1952. augusztus 14. Magyar Országos Levéltár segédletei 11/3. Szerk. G. VASS István. 69. 1951. január 5-i ülés. 368/16. sz. alatt. Népművészeti Intézet létesítése 9/1951. M. T. sz. r., MK MNHL (I. főrész). január 6. 3–4. sz.
104. A Budai Vigadóban működik a Népművészeti Intézet mai (sokadik) jogutódja a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus – jogelődjeinek történetéről az intézet két igazgatója is megemlékezett: *Földiák András* (SZÍN-Közösségi művelődés, 1996/1–2. 2–7. A Magyar Művelődési Intézet ötvenéves történetének öt korszakáról) és *Halász Péter* (SZÍN-Közösségi művelődés, 2006/6. 22–26. Hatvan éves a Magyar Művelődési Intézet) –, valamint a Magyar Állami Népi Együttes köré felépített Hagyományok Háza.
105. BFL XXIII. 111. Budapest, Főv. Tanács VB. Építési Osztály iratai. 588/I./37/1952–VIII. A Corvin téri épület külső belső homlokzatának helyreállítása véghatározata és csatolt műleírás. Utóbbi 1952. szeptember 30-i dátummal, 24,8 törzsszám alatt.
106. BFL IV.1421. h Vagyonleltári és ingatlan nyilvántartási Irat. Gyűjt. Budapest, Városi Tanács VB Városrendezési és Építési Osztály műsz. nyilv. könyve. 14277. 2. Corvin tér 8., Iskola u. 1–3., Szilágyi Dezső tér 5. 7843/1853 tkv. Budapest Székesfőváros Közgy. tulajdona – 1587/1953 tk. sz. a Magyar Állam tulajdona.

TIBOR GÁBRIEL

THE BUDA REDOUT

SUMMARY

Budai Vigadó was the most significant public institute of Budapest in the first half of the 20th century after Vigadó of Pest. The author of this essay reveals the story of the capital town-owned institution, Budai Vigadó until the takeover (1953). It reviews not only the metropolitan process of decisions, carrying implementation into effect and the description of the building, but outlines the operation of Budai Vigadó. Simultaneously it gives picture of metropolitan cultural and catering trading relations between its tenants by introducing them – gives an inside view of the past of Budai Polgári Kör (Buda Civil Club), Budai Könyvtár Egyesület (Buda Library Union), the workers of cafés and restaurants, and party cinema of Independent Smallholders Party. Mostly it leans on archive resources and general meeting reports. Occasionally it gives profounder examination with usage of contemporary publications, professional and local press, museum documents and specialized literature which can be connected. Tibor Gábrriel's essay is utilizable for experts, who deal with the civil service, the cultural history and politics, and the catering trade of this period as well.

